

Sprog i Norden

Titel: Replik til Tore Kristiansen: Åbne og skjulte holdninger – hvad kan sprogpoltikken påvirke?

Forfatter: Birgitta Lindgren

Kilde: Sprog i Norden, 2009, s. 113-119

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Forfatterne og Netværket for sprognavnene i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Replik till Tore Kristiansen: Åbne eller skjulte holdninger – hvad kan sprogpolitikken påvirke?

Birgitta Lindgren

Ett stort och komplext forskningsprojekt ger naturligt nog upphov till många frågor. Jag har koncentrerat mig på de kvantitativa attitydundersökningar som presenteras i rapport IV och rapport V, och dessutom avgränsat mig till vad som gäller de skandinaviska språken. Dessa båda undersökningar gör anspråk på att avslöja eventuella skillnader mellan öppna (alltså medvetna) attityder och dolda (alltså omedvetna) attityder. Vidare jämförs också resultaten med den rådande språkideologin i respektive land. Problemet när det gäller det sistnämnda är att man i rapporterna inte sökt sig till aktuella explicita källor utan nöjer sig med antaganden. Ett annat problem är att det är oklart vilka projektledningens egna bakomliggande värderingar är. Uttryck som engelskpositiv, purism definieras eller problematiseras inte. Vissa formuleringar i enkäten (som "Det bör skapas nya svenska (danska/norska) ord som ersätter de engelska ord som vi får in i språket") kan vara ledande och ge en missvisande bild av folks språkliga attityder. Eftersom projektet också jämför andelen importord i tidningstexter från 1975 med tidningstexter från 2000, hade det varit intressant att se de resultaten relaterade till de två attitydundersökningarna.

En slutsats vi kan dra av projektet är att det är viktigt att språkvårdare och språkpolitiker är tydliga och explicita i sina bedömningar och sitt agerande. Vidare att det är nödvändigt för språkvårdare att ägna sig mer åt ordförrådet. Jag vill hänvisa till vad Pia Jarvad sade på den nordiska konferensen om parallellspråklighet, 2004, där hon varnade för alltför strikt uppdelning mellan korpusplanering och statusplanering och alltför stark betoning av statusplanering, dvs. i detta fall domänförlust.

Det är naturligt att ett så stort och brett anlagt projekt som *Moderna importord i språken i Norden* imponerar men också ger upphov till frågor. Jag nöjer mig med

några principiella frågor och håller mig till de skandinaviska språken. Vidare koncentrerar jag mig till de två kvantitativa attitydundersökningarna i projektet, den ena med titeln *Nordiske språkbaldningar. Ei meningsmåling*, rapport IV (Kristiansen & Vikør 2006), den andra med titeln *Nordiske sprogholdninger. En maskestest*, rapport V (Kristiansen 2006). Dessa båda undersökningar gör tillsammans anspråk på att avslöja eventuella skillnader mellan öppna, alltså medvetna attityder och dolda, alltså omedvetna attityder. I projektet jämför man också resultaten med den rådande språkideologin eller språkpolitiken i respektive land.

1. Hur har man i projektet definierat ”språkideologin/språkpolitiken” i respektive land?

För att beskriva och fastställa vad som är den rådande språkideologin eller språkpolitiken i respektive land hade det varit naturligt att man i ett projekt av den här omfattningen i första hand hade sökt sig till aktuella explicit formulerade källor, såsom antagna språkpolitiska program samt uttalanden och skrifter från någon språkvårdsorganisation. I dag finns sådana språkpolitiska program för alla de tre skandinaviska språken. Det finns också många aktuella skrifter och uttalanden från respektive språknämnd att ta till, eftersom det har hänt en hel del inom språkpolitiken. I synnerhet intressant i sammanhanget är vad som verkar vara en omsvängning i den offentliga debatten i Danmark från *laissez-faire* till purism för att tala i de termer som brukar användas. Men ingenstans i de rapporter som publicerats fram till dags dato i projektet finns en sådan beskrivning. I stället har man nöjt sig med att hänvisa till några danska artiklar från 1980-talet (se till exempel rapport VI, Guðrún Kvaran 2007, s. 18 och 78) och till stereotypa föreställningar och laborerar med vad man kallar en *förväntningsprofil* (Kristiansen & Vikør 2006, s. 199).

Själv kan jag inte uppfatta några större skillnader i dag mellan de tre länderna när det gäller vad de tre språknämnderna *uttryckligen* säger om engelska importord generellt och om domämförlust gentemot engelskan. Att inställningen till enskilda ord sedan kan variera mellan språkvårdarna i de tre länderna från klart avståndstagande till totalt accepterande hänger förstås ihop med faktorer som hur etablerat ordet är och hur väl det fungerar i respektive språk.

2. Hur förhåller sig de medvetna och omedvetna attityderna till resultaten i undersökningen som gäller det faktiska språkbruket i tidningsmaterialet?

I *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jmføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*, rapport III (Selback & Sandøy 2007), redovisas en undersökning av importord i tidningstexter från 2000 och 1975. Det hade varit intressant att få en jämförelse mellan den undersökningen och de två attitydundersökningarna i rapport IV (Kristiansen & Vikør 2006) och V (Kristiansen 2006). Av undersökningen av tidningstexter framgår att andelen importord 1975 var störst i de svenska och minst i de norska texterna. I texterna från 2000 hade norskan gått om svenskan, även om skillnaderna dem emellan inte var så stora. Även detta hade varit intressant att få analyserat i förhållande till attitydundersökningarna.

3. Vilka är de bakomliggande värderingarna bakom projektet?

I rapporterna används uttryck som är problematiska: *engelskpositiv*, *engelsknegativ*, *purism*, *puristisk*. Det sätts likhetstecken mellan positiv inställning och liberalistisk och mellan negativ inställning och puristisk (Kristiansen 2006, s. 167). Det underförstådda budskapet verkar vara att man är en inåtvänd nationalistisk bakåtsträvar om man exempelvis föredrar *e-post* framför *mejl*, liksom om man tycker att det används för många engelska ord och om man är negativ till att engelska används som koncernspråk. Om man däremot är positiv till engelska ord generellt och till *mejl*, så är man utåtriktad, öppen, internationell. Så kan man se på det. Men alldeles självklart och invändningsfritt är det inte. Om man presenterar det med omvända förtecken kan man i stället beskriva saken så här: att föredra engelska ord före inhemska visar att man är en okunnig, osjälvständig person som lätt låter sig duperas av det som man tror är "fint". Vilken är den sanna, objektiva bilden? Vilken bild motsvarar bäst den språkvården i respektive land har av saken? Det hade varit på sin plats att man i projektet hade diskuterat sådana underliggande värderingar och motiverat det val man gjort.

Purism är en term som nästan inte går att använda i den nordiska språkvårdsdebatten. Under årens lopp har vi på nordiska språkmöten käbblat om huruvida det ena språket är mera puristiskt än det andra. Ofta har det förelegat missförstånd, som ibland grundar sig på okunskap om förhållandena i de andra språken. Det har ofta gällt isländska i förhållande till de skandinaviska språken, men även om förhållandena inom de skandinaviska språken. Ett enkelt exempel: svenskar

uppfattar sig inte som puristiska för att de säger *tändare* i stället för *lighter*, lika litet som i fråga om *livvakt* kontra *bodyguard*. En annan grund till missförstånd är att några med purism menar att till varje pris utrota alla sedan länge etablerade engelska lånord och motverka alla nya inlån, medan andra kan avse ett mer pragmatiskt förhållningssätt där man värderar varje nytt inlånat ord för sig. Inte heller har man alltid insett att det finns inomspråkliga fenomen som gör det olika lätt att ta till sig lånord i de olika språken.

Gissningsvis hade också formuleringen av påståendet 4 b ”Det bör skapas nya svenska ord som ersätter de engelska ord som vi får in i språket” i attitydundersökningen i rapport IV (och motsvarande på danska och norska) negativa konnotationer hos många deltagare. ”Skapa” och ”nya”, det låter så tillkämpat, som om man vill ersätta fungerande engelska ord med konstlade, kanske krångliga inhemska ord. Vad hade hänt om man i stället hade formulerat sig i stil ”Man bör inte i onödan välja engelska ord när det finns svenska ord”? Eller ”Man bör i första hand välja ett svenskt ord i stället för ett engelskt. I andra hand bör man översätta det. I tredje hand accepterar man det, men anpassar det till böjning, stavning eller uttal.”

4. Vad säger resultaten? Vad leder projektet till? Vad bör ändras i språkpolitiken?

Som i så många andra undersökningar är det en viktig fråga om resultaten kan generaliseras eller om de bara gäller den undersökta språksituationen (att redigera och läsa upp en nyhetstext) och de ord som valts ut i ordtesten. Det kan man faktiskt inte veta säkert, och det framkommer också av resonemangen i de olika rapporterna från projektet.

Om man nu ändå tror att resultaten kan generaliseras, så ser det ut som vi i varje land har en befolkning som är mycket väldisciplinerad och lydigt uppger som sin egen norm vad de *tror* är den officiella normen, även om det svär mot deras inre övertygelse. Det kan tyckas som hyckleri och rädsla för övermakten och som brist på individualitet. Är det märkligt? Jag tror inte det. Vem vill inte i en enkät överdriva lite, helst i riktning mot vad man tror är rådande norm.

Resultaten skall alltså tolkas så att de danska språkbrukarna innerst inne är mera nationalistiska (puristiska) än vad de tror att deras språkvårdare är. Eftersom dessa i sin tur i dag verkar gå i riktning mot en mer nationalistisk (puristisk) hållning, så bör det bli ett glatt möte. Men de danska språkbrukarna bör i sitt faktiska språkbruk arbeta mera för att leva upp till sin inre övertygelse, och de danska

språkvårdarna måste ännu tydligare än nu till exempel framhålla vikten av att välja danska ord i stället för engelska ord.

De norska språkbrukarnas uppfattning om den rådande normen verkar stämma fint med den faktiska officiella normen, och i sitt språkbruk lever de upp till det. Men innerst inne verkar språkbrukarna ändå svaga för engelska. De norska språkvårdarna har här ett pedagogiskt problem.

De svenska språkbrukarna verkar av resultaten att döma ligga i mitten, såsom i så många andra undersökningar. De är dock i sitt språkbruk och sin deklarerade uppfattning inte i takt med den faktiska officiella normen, som är striktare. I den omedvetna normen är de mer restriktiva. De svenska språkvårdarna har samma problem som de danska, om än i mindre omfattning.

En slutsats vi med säkerhet kan dra är att det är viktigt att språkvårdare och språkpolitiker är tydliga och explicita i sina bedömningar och sitt agerande. Vidare att vi skaffar oss bättre kunskaper. Vi har ofta nöjt oss med myter om oss själva och grannarna. Ytterligare en slutsats kan man kanske dra av projektet, nämligen att det är nödvändigt för språkvårdare att ägna sig åt ordförrådet. I den språkpolitiska debatten har fokus i alla tre länderna på sistone mera legat på språkval och på domänförlust än på ordförrådet. Men jag vill hänvisa till vad Pia Jarvad sade på den nordiska konferensen om parallellspråklighet, 2004. Där varnade hon för alltför strikt uppdelning mellan korpusplanering och statusplanering och alltför stark betoning av statusplanering, dvs. i detta fall domänförlust. Hon säger bl.a.:

Gennemgående har man i hvert fald i det meste af Norden afsluttet bekymringen for sprogets korpus, ordforrådet, og dermed det stigende antal engelske lån som finder vej til sprogene i en omtrent ubearbejdet form, mens bekymringen i så meget desto større omfang rettes mod konsekvenserne af domænetabet. Det er dog højst tvivlsomt om der er belæg for en sådan sondring, det forholder sig snarere sådan at status og korpus er to sider af samme sag. Den ubekymring som udvises over for ordforrådet og den bekymring der tilsvarende vises over for øget diglossi har næppe belæg i forskningsresultater. (Jarvad 2004, s. 3)

Det förefaller naturligt att språkvårdare som har i uppdrag att vårda språket i sitt land tar på sig uppgiften att föreslå inhemska ord när främmande ord av någon anledning inte är bra eller verkar onödiga. Ibland går det att visa på att det redan finns inhemska ord, som svenska *skrivare* i stället för *printer*, eller att det finns givna motsvarigheter, som svenska (*spel*)*avbrott* för *time-out*. Att ett och annat

förslag inte slår an spelar inte så stor roll. Inte heller är det ett nederlag att man av och till accepterar ett importord och då gör det bästa av situationen och vid behov föreslår anpassning av stavning och uttal, som för svenskans del med *reju* (för *rave*), *webb* och *skanner*. Det kan av pedagogiska skäl vara bra att påminna språkbrukarna om att inget verkar så naturligt och bra som det ord som används och är accepterat, fastän det en gång också började som ett alternativ till ett importord. I dag vet nog inte så många vanliga svenska datoranvändare vad en *browser* är, däremot känner de kanske till *webbläsare*. Man kan också jämföra med grannspråken. Svenskar tycker att det är fullkomligt naturligt att säga *boka* (hotellrum m.m.), medan man i våra grannländer använder det engelska ordet lätt anpassat, *booke*. I danskan har det inhemska *elastikspring* fått genomslag medan svenskar håller till godo med *bungeejump* med de svårigheter det innebär vad gäller stavning. Exempelen kan mångfaldigas!

Källor

Guðrún Kvaran (red.), 2007: *Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse af sprogene i Norden*. Moderne importord i språka i Norden. VI. Oslo: Novus.

Jarvad, Pia, 2004: De nordiske sprog og engelsk ved nordiske universiteter, højskoler og andre højere læreanstalter. I: Rapport udarbejdet som baggrundsmateriale for konferencen Engelsken og de nordiske sprogene på højskoler og universitet. En konference om parallellspråklighed. Voksenåsen 7. og 8. juni 2004. Kan laddas ned på <http://www.dsn.dk/> under Sprogpolitik/

Kristiansen, Tore (red.), 2006: *Nordiske sprogholdninger. En masketest*. Moderne importord i Norden V. Oslo: Novus.

Kristiansen, Tore & Lars S. Vikør (red.), 2006: *Nordiske språkholdninger. Ei meningsmåling*. Moderne importord i språka i Norden IV. Oslo: Novus.

Kvaran, Guðrún se Guðrún Kvaran.

Selback, Bente & Helge Sandøy (red.), 2007: *Fire dager i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. Moderne importord i språka i Norden III. Oslo: Novus.

Summary

Any large and complex research project will inevitably produce a number of questions. The article discusses the qualitative studies on attitudes included in the MIN project (Modern loanwords in the languages of the Nordic countries), which are presented in reports IV and V. The author limits the discussion to matters concerning the Scandinavian languages.

The studies claim to reveal any differences between overt (or conscious) attitudes and covert (or subconscious) attitudes. Furthermore, the results are compared with the current language ideology of each country. In the latter case, problems arise because the reports are not based on current and explicit sources, but resort to assumptions. Another problem is that the underlying values of the project leadership are unclear. Expressions such as engelskpositiv (English-friendly) or purism are neither defined nor problematised. Some wordings in the questionnaire could be leading and therefore give an inaccurate depiction of general language attitudes. Because the research project also compares the proportion of loanwords in newspaper texts from 1975 with that of newspaper texts from 2000, it would have been interesting to view the results in relation to these two attitude inquiries.

One conclusion to be drawn from this project is that it is important that language planners and language politicians be clear and explicit in their assessments and course of action. Furthermore, it is necessary for language planners to devote more time to vocabulary issues. The author of the article refers to Pia Jarvad's statements at a Nordic conference on "parallell-lingualism", in which she warned against an excessively strict division into corpus planning and status planning respectively, and against placing too much emphasis on status planning, in this case domain loss.